

Koninklijke Luchtmacht

> Retouradres Postbus 8762 4820 BB Breda

Aan: Zie verzendlijst

Ministerie van Defensie

**Commando
Luchtstrijdkrachten**

CLSK
Afdeling C4ISR
Bureau Geluidshinder,
Zonering en Rapportering

Luchtmachtplein 1, Breda
MPC 92 A
Postbus 8762
4820 BB Breda
www.luchtmacht.nl

Datum 02-04-2020

Betreft Jaarrapportage geluidhinderklachten militaire vliegoperaties.

**Onze referentie
CLSK2020001827**

Afschrift aan

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

In bijlage bied ik u de Jaarrapportage Geluidhinderklachten 2019 van het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) aan.

Ik verwacht u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

De Commandant Luchtstrijdkrachten,

J.D. Luyt¹
Luitenant-generaal

¹ Dit document is digitaal geaccordeerd en derhalve niet ondertekend.

Ministerie van Defensie

**Commando
Luchtstrijdkrachten**
CLSK

Datum
02-04-2020

Onze referentie
CLSK 2020001827

Contactpersoon
HCLSK/C4ISR/HBGZR

verzendinglijst

Aan

Ministerie van Defensie
t.a.v. Chef Kabinet CDS
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Door tussenkomst CDS

Ministerie van Defensie
t.a.v. Directeur Directie Aansturing en Operationele Gereedheid
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Ministerie van Defensie
t.a.v. Directeur Hoofddirectie Beleid
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Ministerie van Defensie
t.a.v. Directeur Directie Communicatie/H-LUVO
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Ministerie van Defensie
t.a.v. Directeur Militaire Luchtvaart Autoriteit
MPC 58 H
Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Ministerie van Defensie
Commando
Luchtstrijdkrachten
CLSK

Verzendlijst CLSK

Militaire Luchthaven Leeuwarden
t.a.v. Commandant Vliegbasis
MPC 80 A
Postbus 21050
8900 JB Leeuwarden

Datum
02-04-2020

Onze referentie
CLSK2020001827

Militaire Luchthaven Volkel
t.a.v. Commandant Vliegbasis
MPC 86 A
Postbus 10150
5408 ZW Volkel

Militaire Luchthaven Eindhoven
t.a.v. Commandant Vliegbasis
MPC 87 A
Postbus 90102
5600 RA Eindhoven

Defensie Helikopter Commando
t.a.v. Commandant DHC
MPC 89 A
Postbus 49
5120 AA Rijen

Koninklijke Militaire School Militaire Luchthaven Woensdrecht
t.a.v. Commandant KMSL
MPC 90A
Postbus 21
4630 AA Hoogerheide

Commandant Air Operations Control Station
t.a.v. Commandant AOCS
MPC 83 A
Postbus 52
3886 ZH Garderen

Luitenant-Generaal Bestkazerne
t.a.v. BASECO
MPC 88 A
Postbus 5034
5800 GA Venray

Ministerie van Defensie
Commando
Luchtstrijdkrachten
CLSK

Intern Staf CLSK

PCLSK
H Kernstaf
HAJO
HAHO
HALTO
HC4ISR
HStg Bedrijfsveiligheid
HLUCO
HBGZR

Datum
02-04-2020

Onze referentie
CLSK2020001827

COVM verzendlijst

RVB Directie Vastgoedbeheer
Afdeling Klant en Vastgoedmanagement
Sectie Omgevingsmanagement
t.a.v. Secretarissen COVM's
MPC 55 A
Postbus 16169
2500 BD Den Haag

Koninklijke Luchtmacht

Jaarrapportage meldingen geluidshinder militaire vliegoperaties 2019

Datum 2 april 2020

Colofon

Ministerie van Defensie
Commando Luchtstrijdkrachten

Afdeling C4ISR
Bureau Geluidshinder, Zonering en Rapportering

Luchtmachtplein 1
MPC92 A
Postbus 8762
4820 BB Breda

www.luchtmacht.nl

INHOUD

1 Rapportage.....	4
1.1 Het Commando Luchtstrijdkrachten.....	4
1.2 Meldingsprocedure CLSK	4
1.3 Verbetering analyse meldingssysteem.....	4
1.4 Totaal aantal meldingen	5
1.5 Milieubeleid.....	5
BIJLAGE A BUREAU GELUIDSHINDER ZONERING EN RAPPORTERING (BGZR) CLSK.....	6
BIJLAGE B MILITAIRE LUCHTHAVEN LEEUWARDEN	7
BIJLAGE C MILITAIRE LUCHTHAVEN VOLKEL	10
BIJLAGE D MILITAIRE LUCHTHAVEN GILZE RIJEN.....	12
BIJLAGE E MILITAIRE LUCHTHAVEN DEELEN.....	15
BIJLAGE F MILITAIRE LUCHTHAVEN DE KOOY	17
BIJLAGE G MILITAIRE LUCHTHAVEN WOENSDRECHT	19
BIJLAGE H MILITAIRE LUCHTHAVEN EINDHOVEN	21
BIJLAGE I LUITENANT-GENERAAL BESTKAZERNE/vliegbasis De Peel.....	22
BIJLAGE J ROUTES en LAAGVLIEGGEBIEDEN CLSK	24
BIJLAGE K LIJST AFKORTINGEN	30

1 RAPPORTAGE

1.1 HET COMMANDO LUCHTSTRIJDKRACHTEN

Defensie heeft als grondwettelijke taken de verdediging van het nationale grondgebied, de handhaving van de internationale rechtsorde en het uitvoeren van humanitaire operaties. Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) levert hieraan met haar vliegend materieel een belangrijke bijdrage. De luchtvloot bestaat uit een mix van jacht-, les- en transportvliegtuigen, als ook helikopters. Om met deze luchtvloot te kunnen opereren beschikt het CLSK over militaire luchthavens vanwaar deze toestellen dagelijks vliegoperaties uitvoeren. Voor de uitoefening van militaire taken is het van groot belang dat de Krijgsmacht goed is opgeleid en getraind. Laagvliegen is een vereiste voor het operationele optreden van militaire helikopters, enerzijds omdat vliegen op lage hoogte de eigen bescherming van vliegtuig en bemanning bevordert, anderzijds omdat lucht- en landeenheden in toenemende mate geïntegreerd met elkaar optreden.

Voor militaire luchtvaartuigen zijn minimum vlieghoogten vastgesteld in de Regeling minimum VFR-vlieghoogten en VFR-vluchten buiten de daglichtperiode voor militaire vliegtuigen en helikopters¹. In de regeling zijn ook de laagvlieggebieden en -routes opgenomen.

Het CLSK streeft ernaar niet meer geluid te veroorzaken dan strikt noodzakelijk. Echter, het voorkomen van iedere vorm van geluid is niet mogelijk.

1.2 MELDINGSPROCEDURE CLSK

Meldingen met betrekking tot geluidsoverlast kunnen op een aantal manieren worden ingediend. Via de website van Defensie (<https://www.defensie.nl/onderwerpen/klachten-en-schadeclaims/geluidsoverlast>), de diverse vliegbases (lokale nummers) of het gratis landelijke nummer (0800-0226033). Het CLSK registreert de melding middels het systeem LUIK (Luchtmacht Informatie en Klachtensysteem) en doet intern onderzoek. Indien gewenst, wordt de melder teruggemaid of teruggebeld over de melding. Bij schade die mogelijk is veroorzaakt door vliegoperaties van CLSK wordt deze na melding doorgezet naar de sectie Claims van Defensie. Deze sectie is verantwoordelijk voor de afhandeling van alle schademeldingen jegens Defensie.

1.3 VERBETERING ANALYSE MELDINGSSYSTEEM

Sinds enige tijd wordt er intensief gewerkt aan de verbetering van meldingsregistratie en -analyse binnen Bureau Geluidshinder Zonering en Rapportering (BGZR) CLSK. Zowel intern als extern CLSK vinden evaluaties plaats met de klanten van BGZR; intern zijn dat de vertegenwoordigers van de CLSK-onderdelen, extern zijn dit de vertegenwoordigers van de verschillende COVM's, klankbordgroepen en andere instanties.

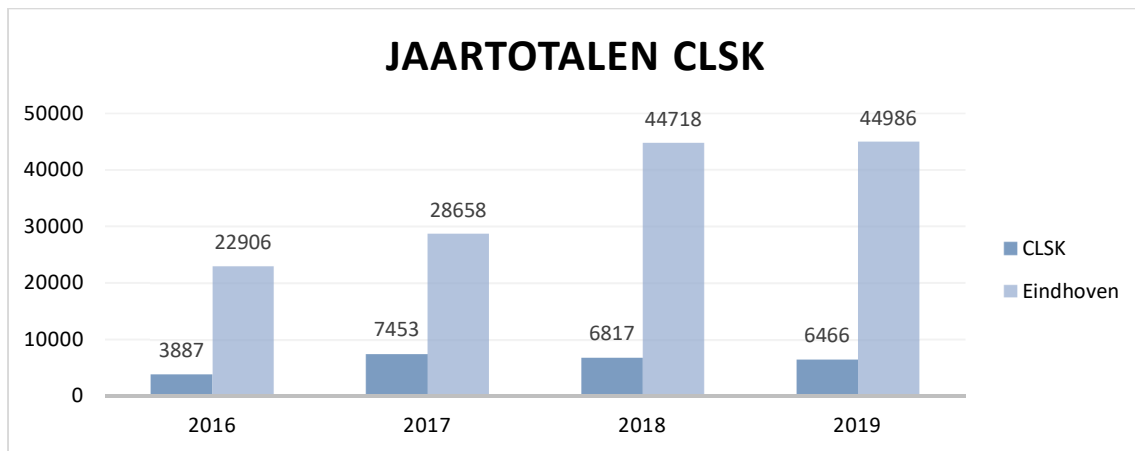
¹ Regeling op: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0035356/2014-12-12>

1.4 TOTAAL AANTAL MELDINGEN

In 2019 werden bij CLSK 6466 meldingen ontvangen. Dit aantal is een daling van ruim 5% ten opzichte van 2018 (6817). De CLSK-vliegbewegingen zijn in 2019 toegenomen, ten opzichte van 2018, met ruim 1%. Hierbij valt op de vliegbewegingen met jachtvliegtuigen is toegenomen met 29% ten opzichte van 2018.

Van de 6466 meldingen is er 4400 keer (68%) terugkoppeling gegeven aan de melder. In 643 keer (14,7%) van de gevallen was dit per telefoon, de overige 3757 keer (85,3%) was dit per email. De overige 2066 meldingen zijn geregistreerd, maar er vond geen terugkoppeling aan de melder plaats daar de melder aangaf geen terugkoppeling te willen ontvangen.

In tegenstelling tot andere militaire luchthavens van het CLSK, kent militaire luchthaven Eindhoven sinds 2016 een eigen klachtenregistratie en -afhandeling. Via de website www.samenopdehoogte.nl kan een melding worden gemaakt en kunnen vliegbewegingen worden gevolgd. Op deze website zijn in 2019 totaal 44986 meldingen ontvangen over zowel militaire als civiele vliegbewegingen. Ten opzichte van vorig jaar is dit aantal een stijging van 0,6%.

1.5 MILIEUBELEID.

Als onderdeel van de Rijksoverheid baseert Defensie haar milieubeleid op dat van het Rijk Milieumanagement is daarbij een van de speerpunten. Defensie is een grote uitvoeringsorganisatie die gericht is op drie hoofdtaken: beveiligen eigen grondgebied en dat van NATO-partners, ondersteunen van de internationale rechtsorde (vredesoperaties) en hulp bieden aan civiele autoriteiten en instanties, oa bij rampen en humanitaire operaties. Bij de uitvoering van deze taken dienen de milieubelasting en de kosten te worden beheerst. Milieumanagement ondersteunt Defensie en derhalve ook het CLSK bij het invullen van deze verantwoordelijkheden door milieuaspecten structureel en aantoonbaar te betrekken bij de bedrijfsprocessen en besluitvorming. In het kader van milieumanagement wordt het aantal milieumeldingen, waaronder die zijn ontstaan door geluidsoverlast ten gevolge van luchtverkeer, verzameld en gerapporteerd.

BIJLAGE A BUREAU GELUIDSHINDER ZONERING EN RAPPORTERING (BGZR) CLSK

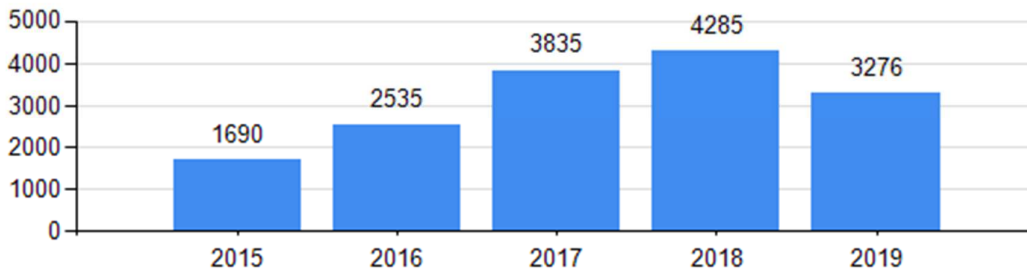
BGZR CLSK verwerkt de meldingen omtrent militaire vliegbewegingen die buiten de lokale verkeersleiding gebieden (CTR's) van de militaire luchthavens liggen.

Het aantal meldingen dat in 2019 is binnengekomen bij en verwerkt door het BGZR is gedaald ten opzichte van 2018. In de maanden maart, april, september en oktober is een piek te zien in het aantal meldingen. In maart vonden veel vliegbewegingen plaats boven Nederland van zowel helikopters en jachtvliegtuigen. Dit ging om lokale oefeningen waarbij helikopters en jachtvliegtuigen ondersteuning boden aan eenheden van het commando Landstrijdkrachten (CLAS).

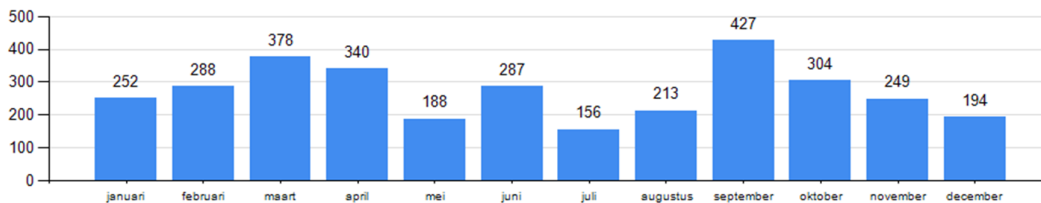
In april vond de oefening 'Orange Bull' plaats boven Zuid-, Midden- en Noord-Nederland. Tijdens deze oefening werd er lager gevlogen met een C130 Hercules Transporttoestel van het CLSK dan gebruikelijk. Maar middels een ontheffing hebben de vliegbewegingen plaatsgevonden. Ook vond deze maand Frisian Flag plaats waarbij veel vliegbewegingen van jachtvliegtuigen plaatsvonden boven Noord-Nederland.

In september en oktober werd de Fighter Weapons Instructor Training (FWIT) voor F-16 vliegers uit Europa hervat vanaf de militaire luchthaven Leeuwarden. De eerste fase vond plaats in het tweede kwartaal van 2019. In de tweede fase van deze training werd er voornamelijk boven land gevlogen om te kunnen oefenen met gesimuleerde doelen op de grond. De oefeningen die in deze fase uitgevoerd werden, vonden plaats boven Noord- en Oost-Nederland.

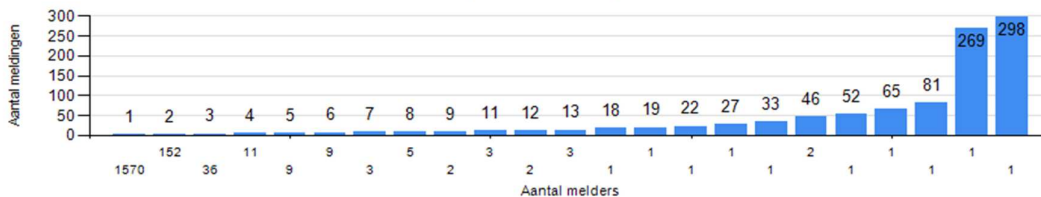
Jaartotalen BGZR

Maandtotalen BGZR 2019

Aantal melders per aantal meldingen - BGZR

BIJLAGE B MILITAIRE LUCHTHAVEN LEEUWARDEN

Direct vanaf het begin van het jaar is er veel aandacht geweest voor het plannen en monitoren van het geluid, vanwege het ambitieuze programma. Zo werd er zowel aan het begin als aan het einde van het jaar zonder afterburner opgestegen door de F-16's. Het 'bochtje om Marsum'² kon in die gevallen uit veiligheidsoverwegingen niet altijd worden gemaakt. Tijdens het gehele avondvliegprogramma werd alleen direct geland. Ook is er met de vliegtijden rekening gehouden vanwege de impact van de nachtstraffactor.

Het hele jaar zijn er restricties geweest voor het oefenen van naderingen door ander vliegverkeer dan straalvliegtuigen; dit is zoveel mogelijk afgehouden. Door al deze maatregelen hebben we ons vliegprogramma kunnen realiseren binnen de gestelde contouren.

Verder werd het geluidsmetnet dit jaar volledig operationeel. Ervaringsgegevens over het feitelijke geluid, dat de F-16's en F-35's produceren tijdens de vliegbewegingen op en rond luchthaven Leeuwarden, worden nu verzameld door de gebruikersgroep.

Jaaroverzicht

2019 begon voor luchthaven Leeuwarden met een dag en avondvliegperiode. Eind januari heeft een aantal jachtvliegtuigen deelgenomen aan de internationale oefening Red Flag in Amerika. In februari werden er door onder andere F-16's van luchthaven Leeuwarden live bommen op schietrange de Vliehors gedropt.

De internationale oefening Frisian Flag was ook dit jaar drukbezocht met ongeveer zeventig jachtvliegtuigen en veel verschillende deelnemers. De deelname van Zwitserse toestellen leidde tot extra aandacht, ook van de spotters. Na twee weken Frisian Flag ging het vliegverkeer onverminderd door vanwege de wapeninstructeursopleiding, de FWIT. Ook deze was met internationale deelnemers en vond plaats van mei tot en met oktober, met een korte zomerstop. De oefening werd volledig boven Nederland gevlogen, omdat er geen geschikte buitenlandse oefenlocatie beschikbaar was.

Tegelijk met de FWIT sloot ook de TWIC-opleiding aan, de wapen instructeursopleiding voor de C-130. Deze Belgische en Nederlandse transporttoestellen vlogen vanaf luchthaven Leeuwarden.

In september werden nogmaals bommen gedropt op schietrange de Vliehors, samen met Amerikaanse en Belgische jachtvliegtuigen.

Eind oktober stond in het teken van de aankomst van de eerste F-35 voor luchthaven Leeuwarden. Hier was veel (inter)nationale belangstelling voor en tijdens de aankomst werd de F-35 geflankeerd door een Spitfire, Hawker Hunter en F-16's. In december landde de tweede F-35.

Voor de tweede keer werd de twee wekelijkse oefening Orange Warden gehouden, in samenwerking met Defensie Grond Luchtverdediging Commando (DGLC), in november. Tijdens deze oefening werden F-16's getraind, samen met het Patriot luchtverdedigingssysteem, dat ook op de luchthaven was gestationeerd.

Het jaar werd afgesloten met een avondvliegperiode tot 19 december. Daarna is er niet meer gevlogen in verband met de feestdagen en verlof van personeel.

Toename meldingen

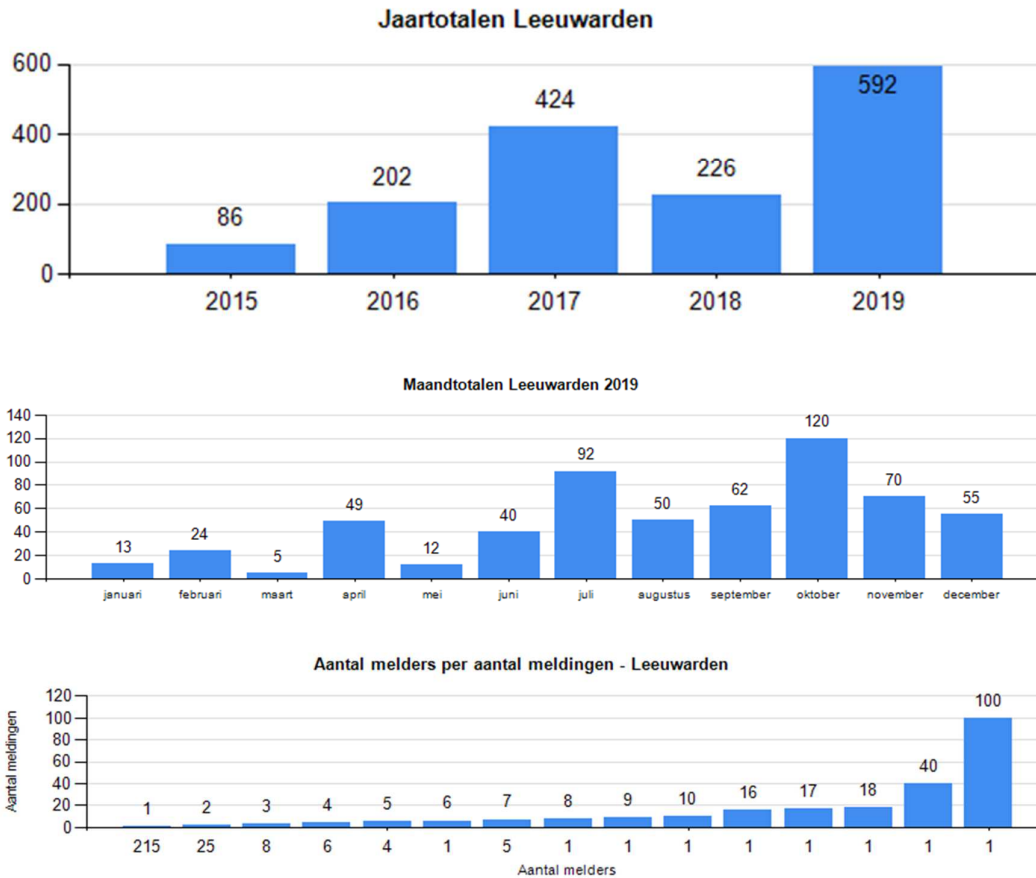
Ook dit jaar leidde onder andere Frisian Flag, FWIT, TWIC en Orange Warden tot veel vliegbewegingen die onmisbaar waren voor de vliegers en het grondpersoneel om inzet gereed te zijn. Dit naast de reguliere vluchten. Er kwamen dit jaar dan ook meer meldingen binnen. Naast de vliegbewegingen is er nog een reden te noemen voor de toename van het aantal meldingen. Steeds meer mensen weten de weg naar het digitale formulier te vinden, mede vanwege de intensivering van de communicatie van luchthaven Leeuwarden met haar omgeving. Daarnaast

² Betreft een vliegroute om de geluidbelasting voor het dorp Marsum te beperken.

groeit de dialoog via social media over vliegbewegingen en eventuele gezondheids- en veiligheidsrisico's die men hieraan relateert voor mens, dier en natuur.

Tot slot

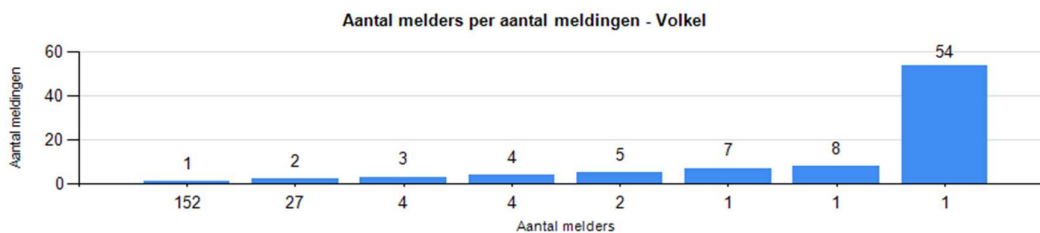
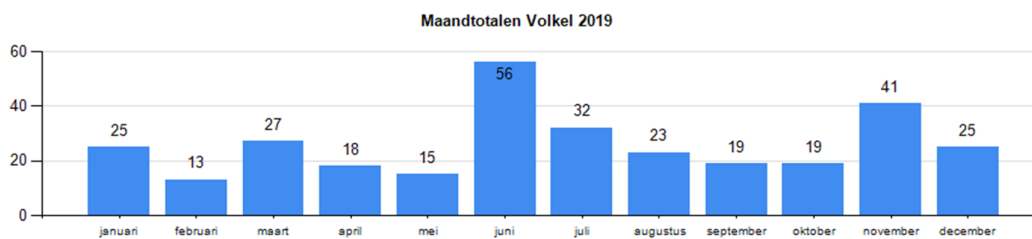
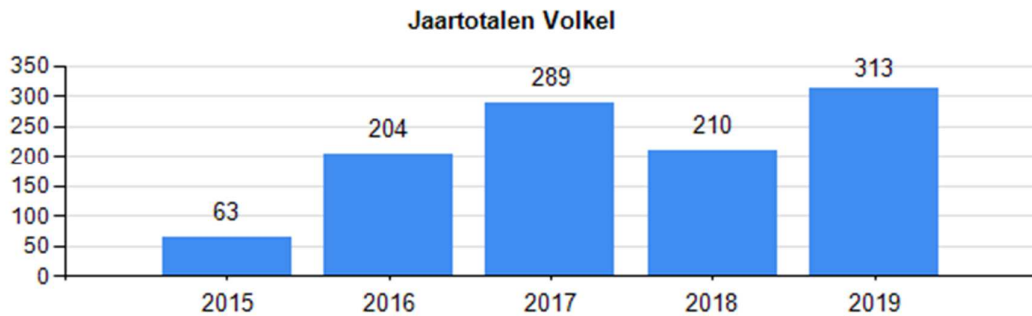
Vanaf luchthaven Leeuwarden is de ambulancehelikopter in 2019 ruim zeshonderd keer ingezet. Dit jaar zijn er weer een aantal meldingen over hondengeblaf binnen gekomen. Ondanks alle getroffen maatregelen is het niet helemaal uit te sluiten dat de honden soms te horen zijn in een naburige woonwijk.

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

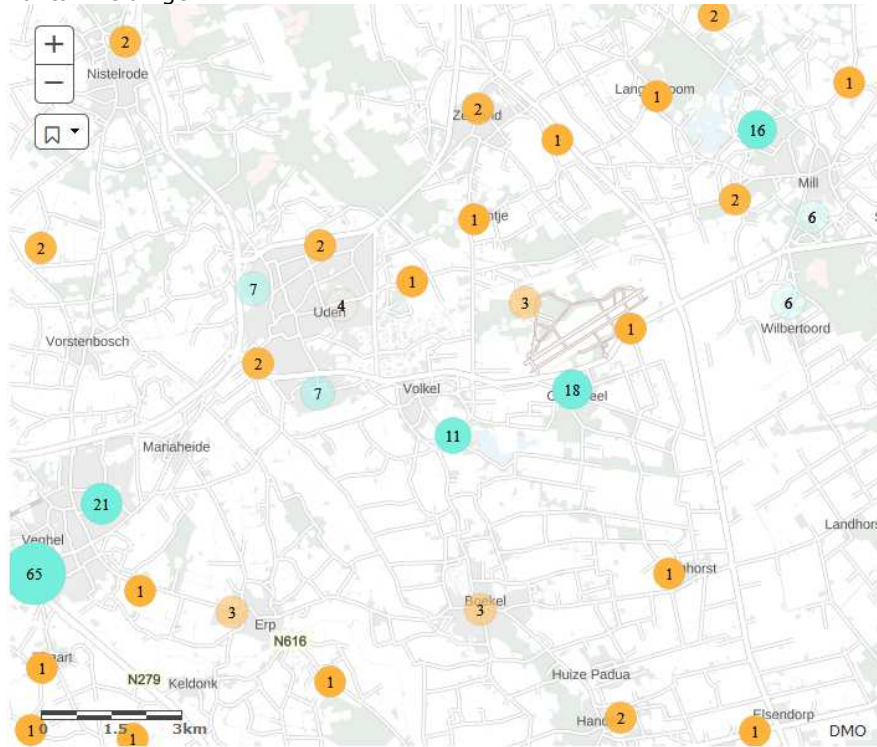
BIJLAGE C MILITAIRE LUCHTHAVEN VOLKEL

In 2019 ontving de militaire luchthaven Volkel 313 klachten. Dit is een stijging van 103 klachten ten opzichte van 2018. De belangrijkste oorzaak van deze stijging ligt in het gegeven dat luchthaven Volkel dit jaar gastheer was van de Luchtmachtdagen. In de periode tijdens en rondom de Luchtmachtdagen zijn 45 meer klachten ontvangen dan het voorgaande jaar. Daarnaast is er een toename geweest van het aantal Basic Fighter Maneuvers (BFM). Tijdens deze vluchten leert de piloot van een F16 de basiselementen van het manoeuvreren tijdens luchtgevechten in het luchtruim. Gedurende een bepaalde periode werden drie vluchten per dag gevlogen. De toename van vluchten in de TMA-D, het luchtruim wat merendeel valt boven Noord-Brabant, is onder andere het gevolg van schaarse tankercapaciteit waardoor toestellen hun missies niet optimaal boven de Noordzee kunnen vliegen.

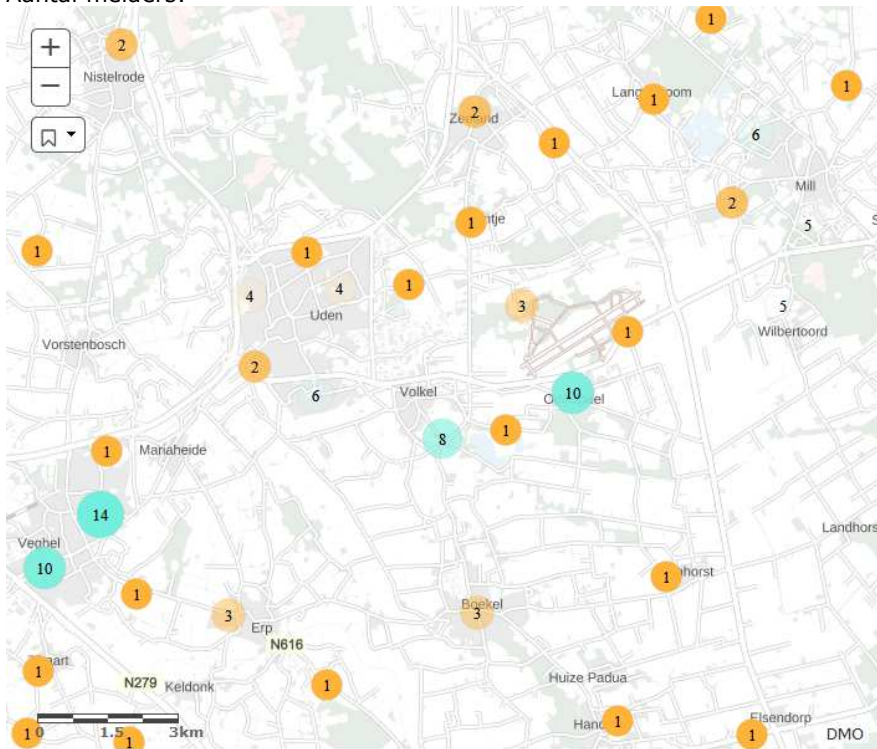

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

Aantal meldingen:

Aantal melders:

BIJLAGE D MILITAIRE LUCHTHAVEN GILZE RIJEN

De vliegbewegingen met de helikoptervloot van Defensie, ondergebracht bij het Defensie Helikopter Commando, zijn onmisbaar voor de operationele gereedstelling, het herstel van de inzetbaarheid en voor het trainen van specifieke nationale taken.

Dit betekende in 2019 zowel vliegbewegingen in Nederland als diverse trainingen en oefeningen in het buitenland. Denk hierbij aan tactische training in Engeland, schiettraining in Duitsland en bergvliegtraining in Italië. Ook werd er getraind in de beschikbare simulatoren. Om de inzetbaarheid en gereedstelling te beoefenen is er ook zeer regelmatig met de partners van het Defensie Helikopter Commando opgetrokken: Commando Landstrijdkrachten (CLAS), Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) en speciale eenheden zoals Special Operations Command, Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten en Dienst Speciale Interventies. Het optimaliseren van deze samenwerking en het geïntegreerd optreden tussen land- en luchtop treden was en is een belangrijk focuspunt. Dit betekende met enige regelmaat het oefenen in verstedelijk gebied.

Nog meer dan andere jaren is het aangaan van de dialoog met diverse omgevingen in relatie tot vliegbewegingen en hinder een belangrijke prioriteit. Dit betekent zowel contact met de directe omgevingen van helikoptervliegbases als de omgevingen van de laagvlieggebieden en daarbij behorende belangenpartijen.

Militaire luchthaven Gilze Rijen

2019 was een bewogen jaar voor vliegbasis Gilze-Rijen en de directe omgeving. Een intensieve dialoog over vliegbewegingen, meer dan 800 ingediende zienswijzen en het gezamenlijk komen tot een gedragen luchthavenbesluit zorgden voor intensieve dynamiek tussen de vliegbasis en de omgeving. Deze dialoog wordt ook in 2020 verder gevoerd. De cijfers laten een zeer lichte daling zien in het aantal (geluids)meldingen. De feedback ontvangen vanuit de diverse dialogen wordt geanalyseerd en ter harte genomen.

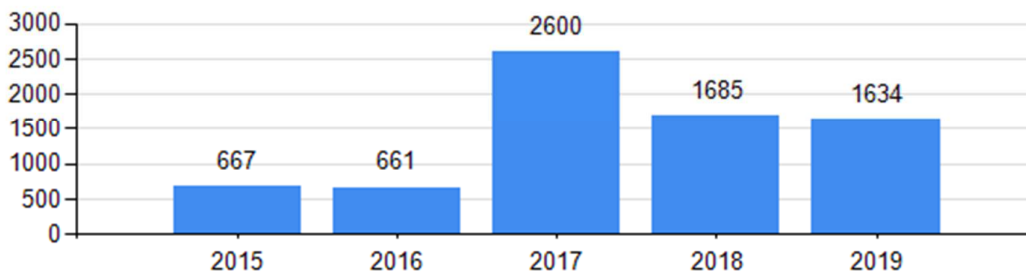
Gedurende het jaar is er – uitgezonderd de zomerperiode - sprake geweest van een avondvliegenprogramma en. Naast het trainen en oefenen in de lokale omgeving van de vliegbasis, is zoveel als mogelijk sprake geweest van spreiding van vliegbewegingen over de verschillende laagvlieggebieden in Nederland.

Permanente geluidsmeting rondom de militaire luchthaven Gilze Rijen, het zogenaamde geluidmeetnet, is in 2019 geïnstalleerd en werd in de laatste maand van het jaar actief. Ook dit geeft ruimte voor een gerichtere dialoog met de omgeving in relatie tot de vliegbewegingen.

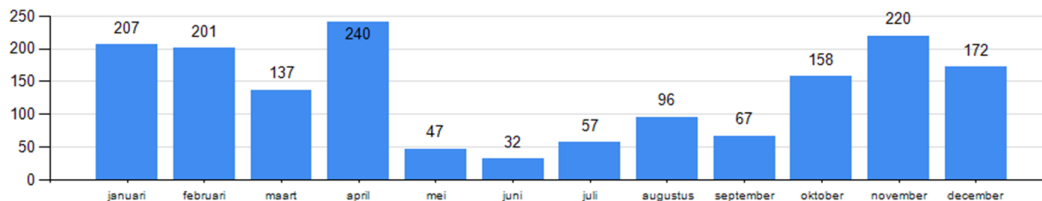
Net als in voorgaande jaren heeft een intensief opleidingsinspanning plaatsgevonden in Fort Hood in de Verenigde Staten, waar permanent acht Apaches en vier Chinooks ter beschikking staan van het Nederlandse trainingsprogramma. De tijdelijke stopzetting van het vliegprogramma met de Apache gevechtshelikopters vanwege rotorbladenproblematiek heeft afgelopen jaar geleid tot extra training en opleiding in de Verenigde Staten. De Apache gevechtshelikopters hebben van 5 juni tot 12 augustus geen vliegbewegingen boven Nederland gegenereerd. Op 12 augustus heeft de eerste Apache weer gevlogen. In de maanden die volgden werd het vliegprogramma van de Apache vloot geleidelijk weer hervat.

Het Defensie Helikopter Commando heeft met de inzet van twee Cougar transporthelikopters en bijbehorende crews noodhulp kunnen verlenen aan het door orkaan Dorian getroffen gebied op de Bahama's.

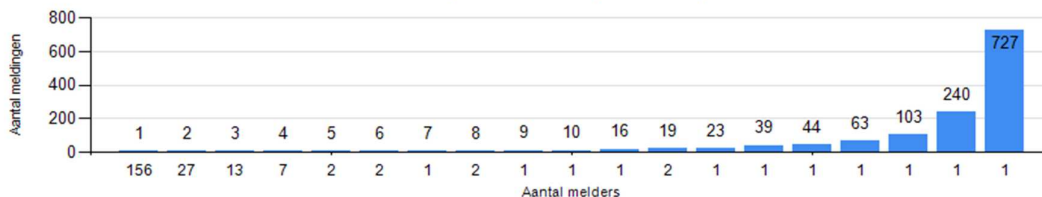
Jaartotalen Gilze-Rijen

Maandtotalen Gilze-Rijen 2019

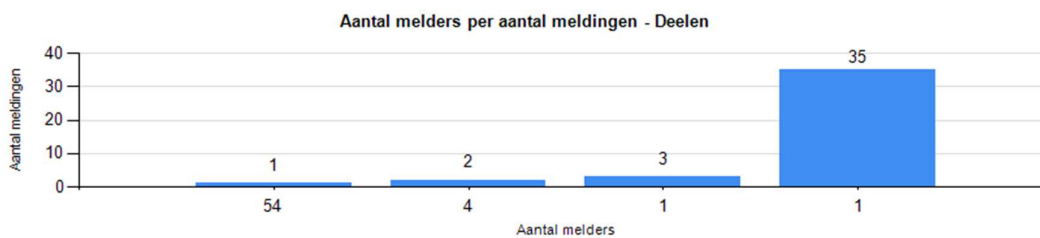
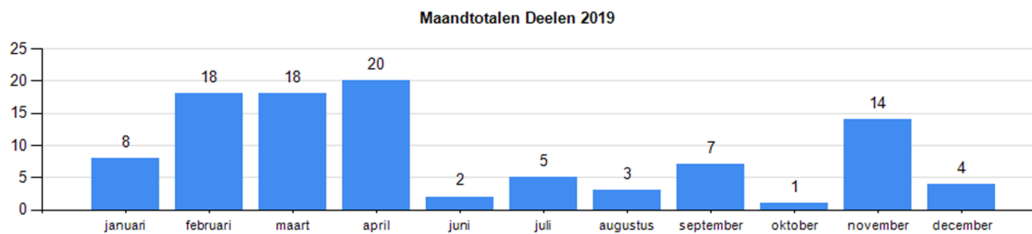
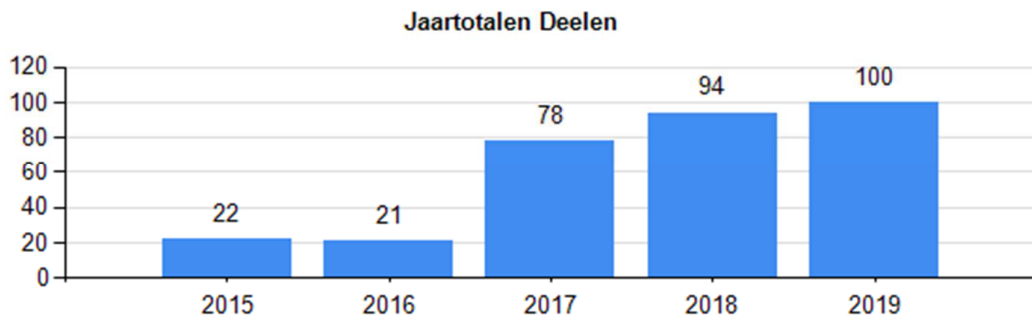
Aantal melders per aantal meldingen - Gilze-Rijen

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

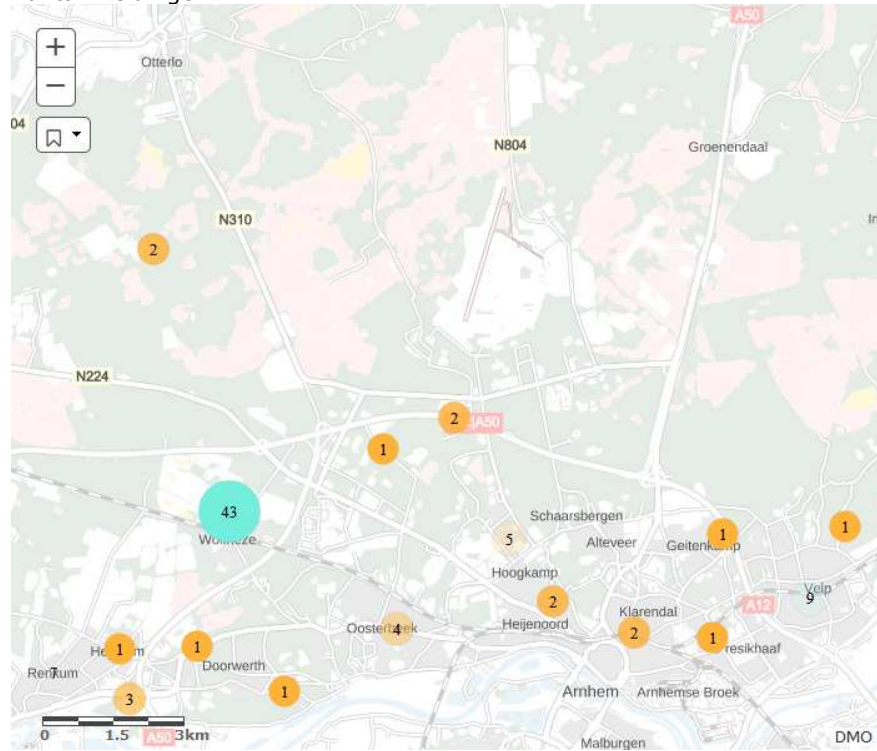
BIJLAGE E MILITAIRE LUCHTHAVEN DEELEN

Militaire luchthaven Deelen wordt als initiële uitvalsbasis van de militaire luchthaven Gilze Rijen gebruikt. Gedurende het hele jaar werd de militaire luchthaven Deelen meegenomen als te gebruiken oefengebied, mede in het kader van actieve geluidspreiding in Nederland. In januari en november organiseerde het DHC in samenwerking met partner en hoofdafnemer 11 Luchtmobiele Brigade de zogenaamde 'Slingery'. Hierbij werd het land- en luchtoptreden beoefend, maar ook de samenwerking tussen Nederland en Duitsland geïntensiveerd. Het betrof een meerdaagse oefening waarbij diverse ladingen onder deelnemende helikopters werden aangehaakt en getransporteerd (slingen). Het 'slingen' vraagt specifieke vaardigheden van de diverse disciplines die betrokken zijn bij het werken met ladingen. De intensivering van de samenwerking met 11 Luchtmobiele Brigade werd ook in 2019 verder vormgegeven, waarbij het gezamenlijk optreden binnen het Air Manoeuvre concept een belangrijke focus had. De cijfers laten een lichte stijging van het aantal klachten zien.

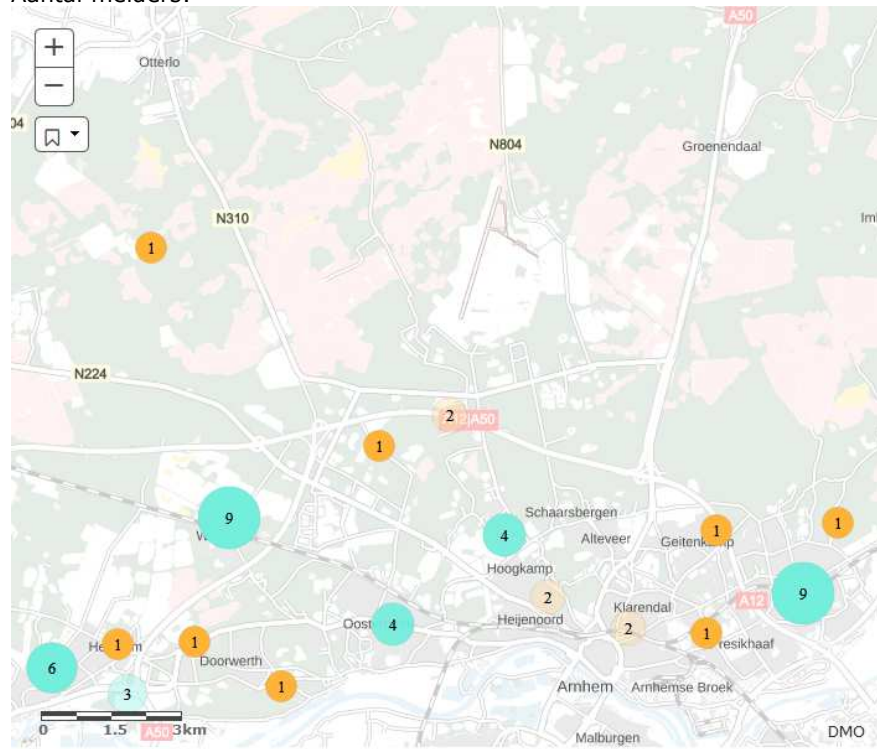

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

Aantal meldingen:

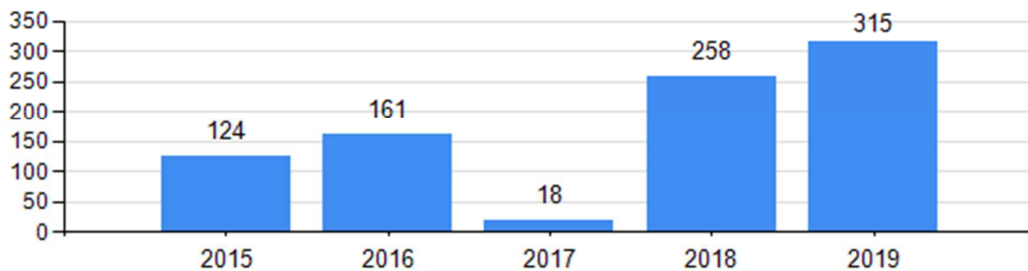
Aantal melders:

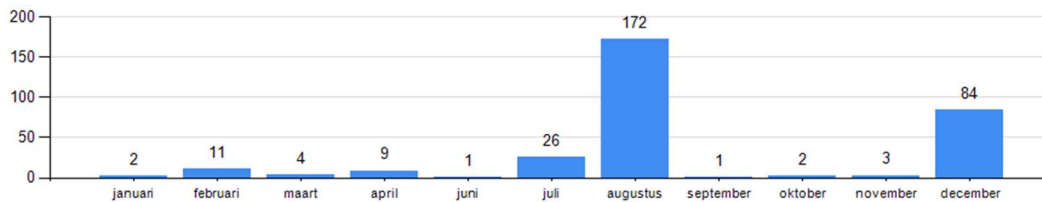
BIJLAGE F MILITAIRE LUCHTHAVEN DE KOOY

Militaire luchthaven de Kooy (MVKK) is de thuisbasis voor de NH90 maritieme gevechtshelikopter van het Defensie Helikopter Commando. Eind 2018 is het nieuwe luchthavenbesluit voor De Kooy bekrachtigd. De geluidsruimte en het aantal geluidgehinderden in het nieuwe besluit is kleiner dan in de referentiesituatie. Voor het MVKK is het aantal geluidsklachten in 2019 gestegen. Naast de trainingen van de NH90 in Nederland, veelal boven zee, werd er ook geoefend buiten Nederland. Twee keer per jaar vindt er in Engeland een oefening plaats, zo ook dit jaar. Daarnaast is de NH90 veelvuldig ingezet bij oefeningen met het commando zeestrijdkrachten (CZSK) buiten Nederland. Ook afgelopen jaar bleef er voortdurend een NH90 gestationeerd op een marineschip nabij de kust van Curaçao voor ondersteuning van de kustwachttaken en anti-drugs operaties. Het hogere aantal klachten en de aard van de meldingen geeft weer dat met name vliegbewegingen in de avond als hinderlijk worden ervaren. In oktober is op MVKK een nieuwe simulator geopend en in gebruik genomen. Zowel Nederlandse als buitenlandse bemanningen trainen en onderhouden hierop een deel van hun vliegvaardigheden en operationele taken.

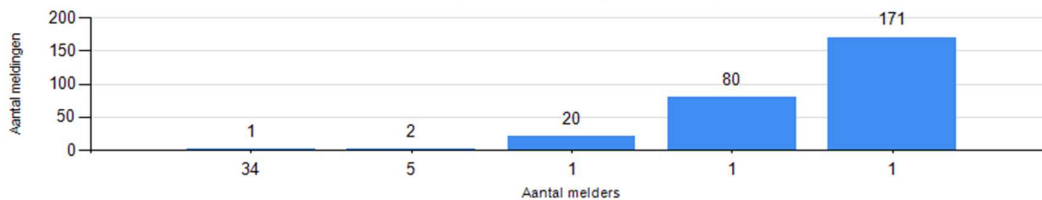
Jaartotalen De Kooy

Maandtotalen De Kooy 2019

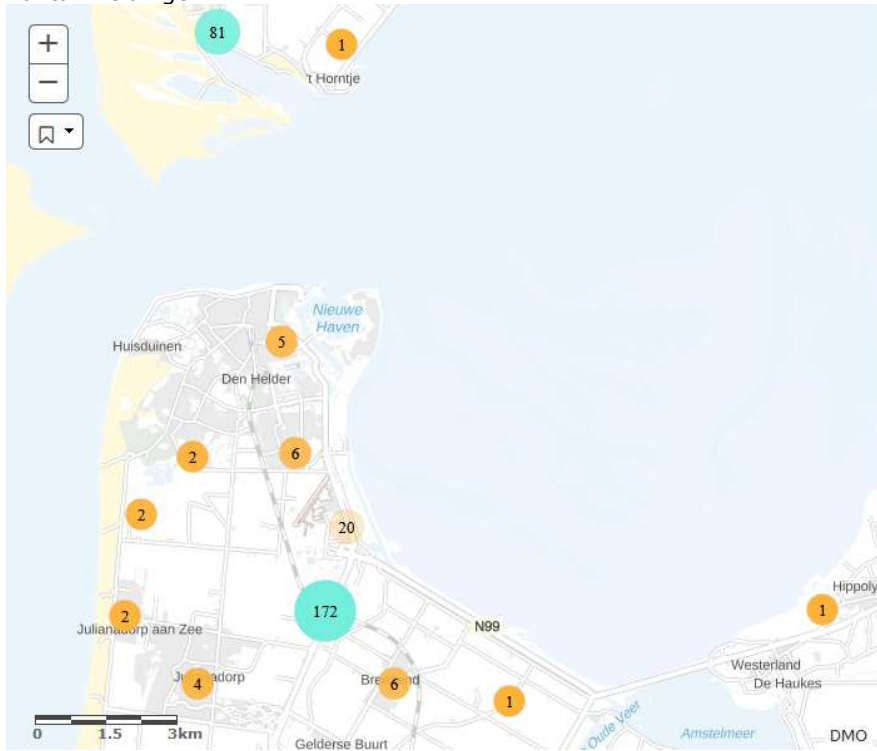

Aantal melders per aantal meldingen - De Kooy

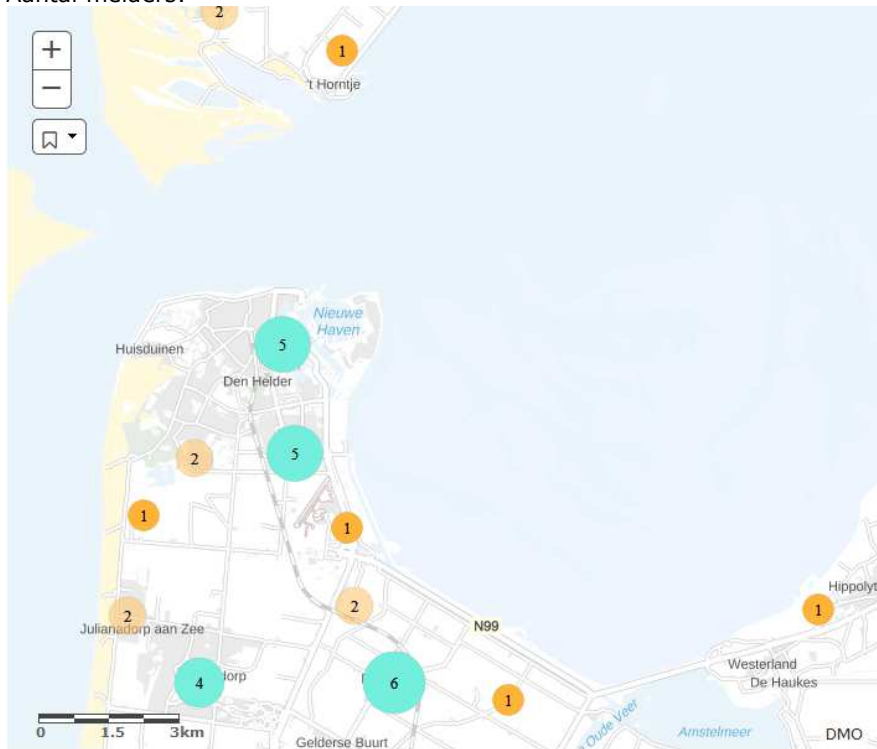

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

Aantal meldingen:

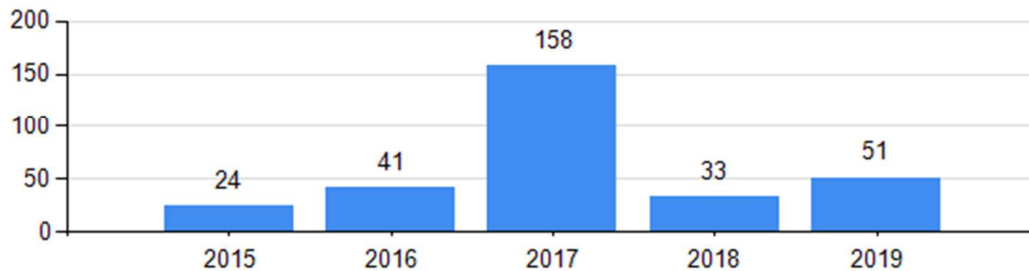
Aantal melder:

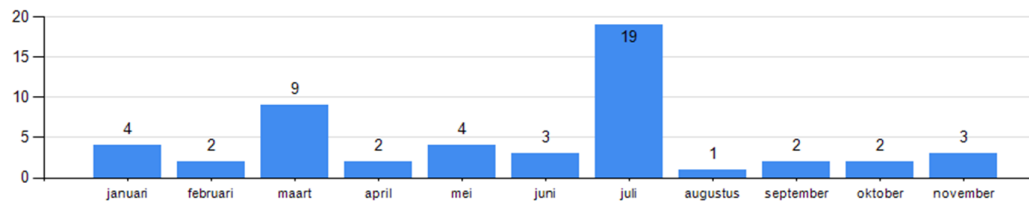
BIJLAGE G MILITAIRE LUCHTHAVEN WOENSDRECHT

De militaire luchthaven Woensdrecht is de Main Support Base van CLSK. Op de militaire luchthaven zijn twee onderdelen gevestigd. Die zorgen voor opleidingen, meteorologische ondersteuning, logistiek en onderhoud voor CLSK en Defensie in het algemeen. Naast de PC-7, het lesvliegtuig van het CLSK, gebruiken de andere vliegbases en civiele medegebruikers de militaire luchthaven voor training en onderhoud. De PC-7 maakte veelvuldig gebruik van het oefengebied boven Zeeland en er hebben regelmatig F16-testvluchten plaatsgevonden tussen Steenberg en Tiel. Daarnaast maakte Fokker met enige regelmaat gebruik van onze start- en landingsbaan voor de binnenkomst en het vertrek van commerciële vliegtuigen. Buiten de gebruikelijke operaties vond er een aantal bijzondere evenementen en oefeningen plaats op de militaire luchthaven. Zo verbleven het afgelopen jaar ruim 1000 Amerikaanse militairen op de militaire luchthaven voor Host Nation Support, waren bewoners van gemeente Woensdrecht welkom om 75 jaar bevrijding te vieren op de luchthaven en vonden er in de omgeving verschillende oefeningen, zoals 'Orange Bull' plaats. Voornamelijk Orange Bull en andere niet reguliere oefeningen hebben gezorgd voor 24 extra klachten (ongeveer 43% van alle klachten). Verder zijn er geen bijzonderheden te zien in de rapportage van 2019.

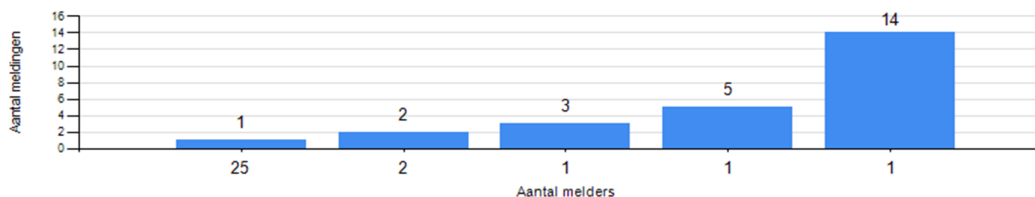
Jaartotalen Woensdrecht

Maandtotalen Woensdrecht 2019

Aantal melders per aantal meldingen - Woensdrecht

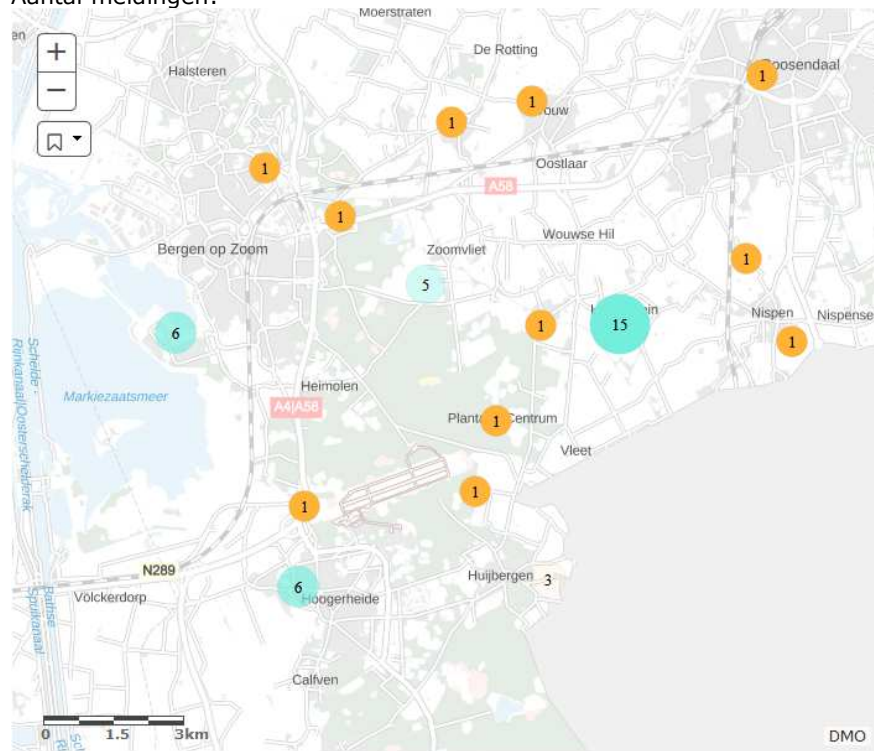

Op de volgende pagina vindt u een grafische weergave van de meldingen.

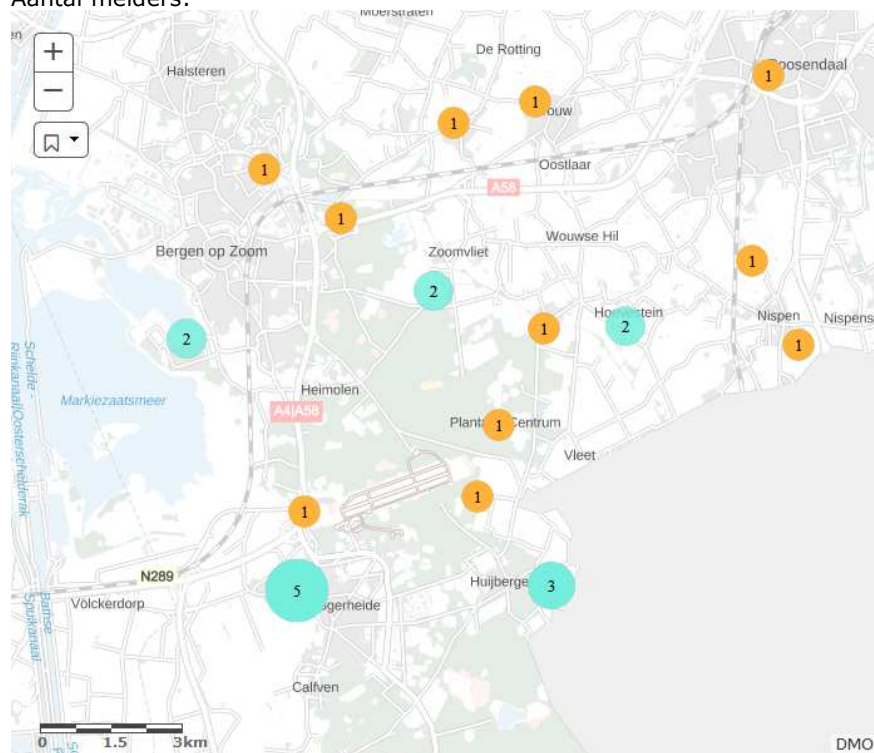
De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt.

In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

Aantal meldingen:

Aantal melders:

BIJLAGE H MILITAIRE LUCHTHAVEN EINDHOVEN

De militaire luchthaven Eindhoven huisvest de transportvloot van het CLSK, die wereldwijd wordt ingezet. Met Eindhoven Airport als civiel medegebruiker, is militaire luchthaven Eindhoven de tweede luchthaven van Nederland.

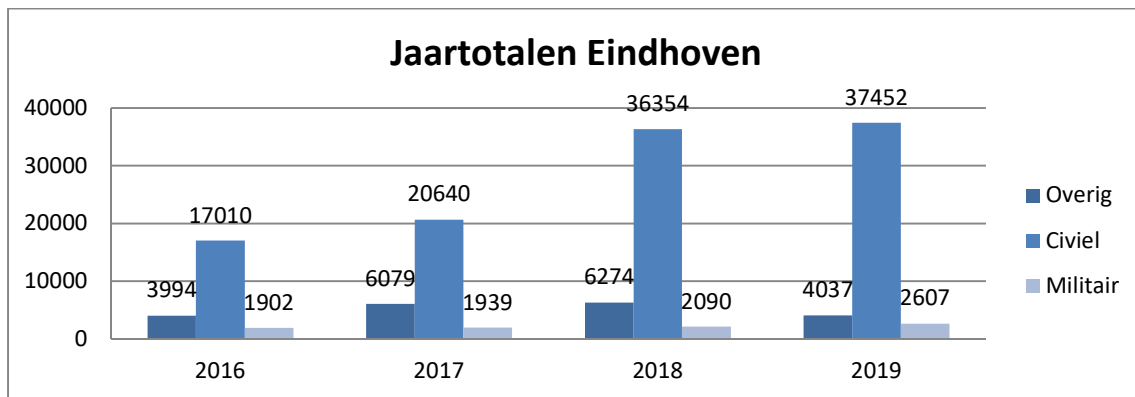
Anders dan andere militaire luchthavens van CLSK, kent militaire luchthaven Eindhoven een eigen klachtenregistratie en -afhandeling. Via de website www.samenopdehoogte.nl kan een melding worden gemaakt en kunnen vliegbewegingen worden geanalyseerd. Sinds eind 2016 is ook de data van militaire vluchten ontsloten en gekoppeld aan de website. Het betreft het vliegverkeer binnen het lokale verkeersleidinggebied. Hierin ligt ook het helikopter laagvlieggebied GLV-5 nabij Oirschot, dat het afgelopen jaar herhaaldelijk is gebruikt voor oefeningen van het Defensie Helikopter Commando.

Ten opzichte van 2018 laat het jaar 2019 een stijging zien voor wat betreft het aantal meldingen over militair verkeer. Deze stijging is terug te vinden in de maand december toen vliegbasis Eindhoven fungeerde als tijdelijke thuisbasis voor F-16's tijdens avondvliegen. Voor de militaire luchthaven Eindhoven is een eigen rapportage ontwikkeld. Deze is terug te vinden op www.covm.nl.

Omwonenden werden het afgelopen jaar geïnformeerd over bijzondere activiteiten via lokale media, de internetpagina van de luchtmacht, teletekstpagina 766 en social media (twitter: @VlbEindhoven, facebook.com/luchtmacht en instagram). Daarnaast zijn bijzondere activiteiten ook gedeeld via een nieuwsbrief voor omwonenden. Als bijzondere activiteit kan een grote oefening of de herdenkingsvluchten van Operatie Market Garden worden gezien. Geïnteresseerden kunnen zich voor de nieuwsbrief aanmelden door te mailen naar: vliegbasis.eindhoven@mindef.nl.

Om de geoefendheid van de vliegers in alle facetten maximaal te ontplooiën en op peil te houden werd er meerdere malen geoefend in het buitenland en op de cockpitsimulatoren van de KDC-10 en C-130. Het 334 squadron heeft met de KDC-10 ondersteuning geboden aan de internationale oefening Mobility Guardian in de V.S. Het 336 squadron heeft met drie C-130 Hercules toestellen drie weken lang getraind vanaf de Amerikaanse vliegbasis Yuma in Arizona. Daarnaast werd constant ondersteuning geboden aan missies in het buitenland. Op deze wijze werd meerdere malen een deel van het geluid geëxporteerd naar het buitenland. De luchthaven Eindhoven is over het gehele jaar een aantal keer extra opengesteld voor ambulance- en transplantatievluchten.

Het jaar 2020 zal in het teken staan van de aankomst van de eerste Airbus A330 Multi-Role Tanker Transport (MRTT) toestellen. De toestellen zullen onder andere de verouderde KDC-10 toestellen vervangen waarvan er inmiddels een is afgestoten. Op initiatief van Nederland is in eerste instantie met Luxemburg en later met Duitsland, Noorwegen, België en Tsjechië tot een samenwerking gekomen. Binnen dit samenwerkingsverband geven de deelnemende landen aan voor hoeveel vliegreuren zij een toestel willen inzetten. Op dit moment is behoefte aan totaal 8.800 uur wat gelijk staat aan 8 toestellen. Vijf van deze toestellen worden gestationeerd op militaire luchthaven Eindhoven, het eerste toestel wordt in juni 2020 verwacht.

BIJLAGE I LUITENANT-GENERAAL BESTKAZERNE/VLIEGBASIS DE PEEL

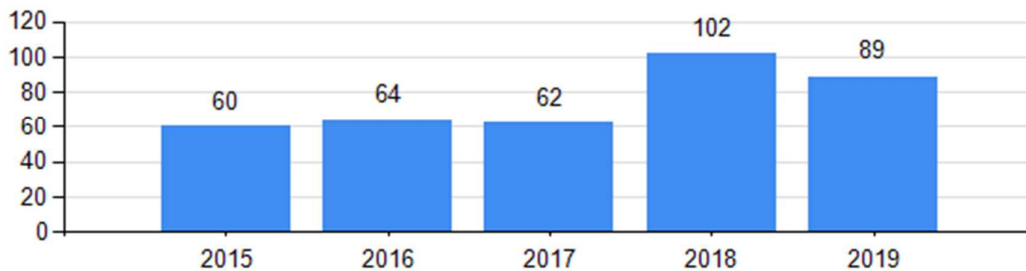
Alle grondgebonden luchtverdedigingseenheden van de krijgsmachtsdelen zijn ondergebracht bij het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC) in Vredepeel. De eenheid valt formeel onder het commando CLAS.

De startbaan van de Luitenant-generaal Bestkazerne heeft geen actieve status meer en er is op het moment geen sprake van starts en landingen van gemotoriseerde vliegtuigen, behoudens helikopters. Het terrein is echter wel een aangewezen Militair Luchtvaartterrein. Op dit moment loopt het proces in het kader van het luchthavenbesluit in relatie tot reactivering van het luchthavenbesluit van de militaire luchthaven De Peel. Hiervoor hebben diverse voorlichtingssessies plaatsgevonden. Op 30 oktober 2019 was het eerste Commissie Overleg & Voorlichting Milieu (COVM) waarbij werkafspraken voor de commissie zijn gemaakt. In februari 2020 staat de tweede bijeenkomst gepland. Een bezoek aan de Luitenant-generaal Bestkazerne is hier onderdeel van.

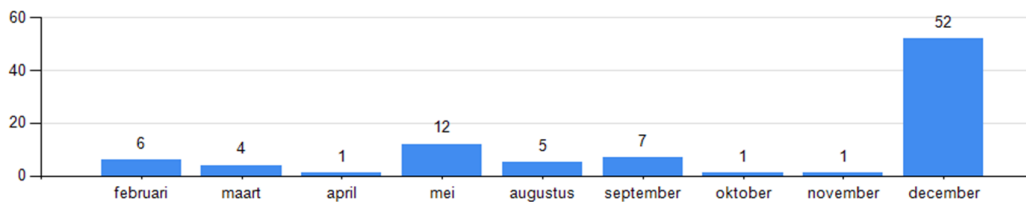
Op dit moment wordt het luchtruim boven de voormalige luchtmachtbasis gebruikt door jachtvliegtuigen en vaak in combinatie Close Air Support (CAS), dit zijn oefeningen waarbij grondeenheden worden ondersteund door vliegtuigen uit de lucht. Tevens wordt er ook getraind door en met helikopters.

De landmacht eenheid die gehuisvest is op de Luitenant-generaal Bestkazerne vliegt zelf niet maar maakt voor trainingsdoeleinde wel gebruik van (zeer) kleine onbemande vliegtuigen (drones). Daarnaast worden er een paar keer per jaar boven de Luitenant-generaal Bestkazerne ondersteunende vluchten gehouden voor het training en opleiding van land- en luchtmachtmilitairen op het gebied van grondgebonden luchtverdediging met wapensystemen als Patriot, AMRAAM en Stinger. De ondersteunende vluchten worden uitgevoerd op basis van inhuur met civiele vliegtuigen.

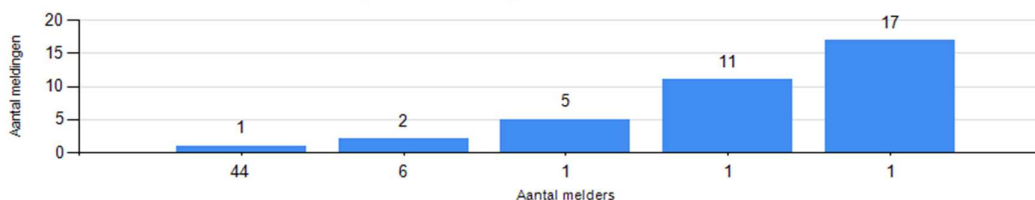
Jaartotalen Luitenant-Generaal Bestkazerne

Maandtotalen Luitenant-Generaal Bestkazerne 2019

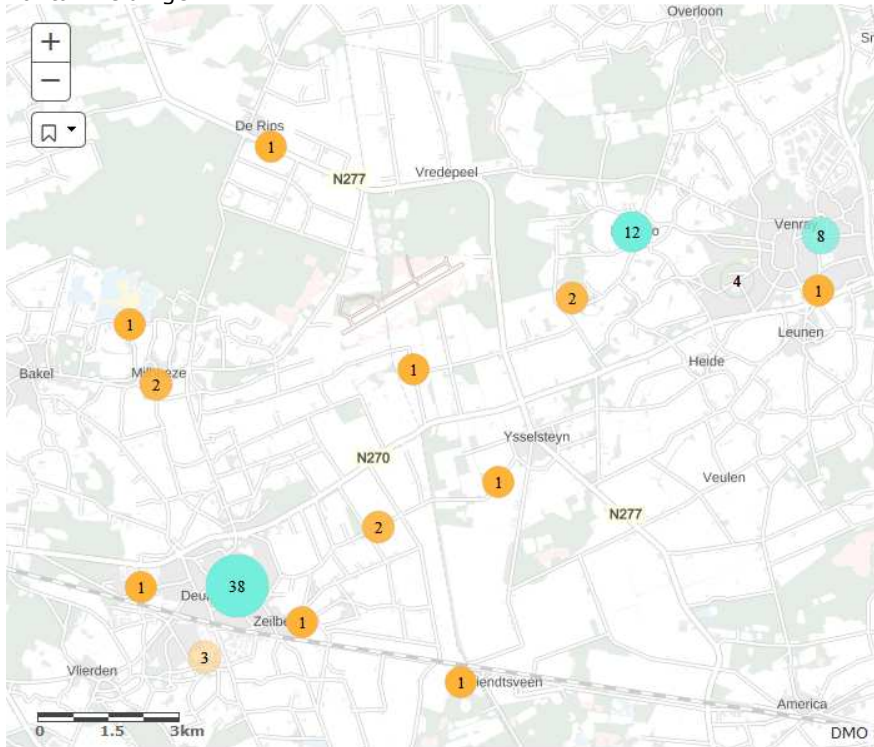

Aantal melders per aantal meldingen - Luitenant-Generaal Bestkazerne

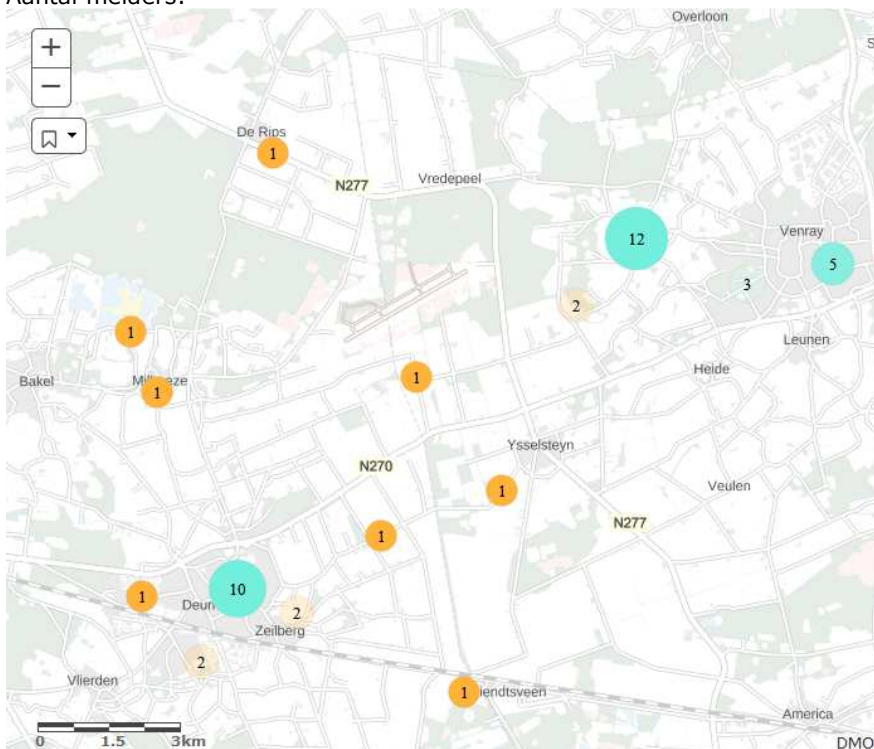

Hieronder vindt u een grafische weergave van de meldingen. De afbeelding onder 'aantal meldingen' geeft het aantal meldingen weer in de omgeving van de militaire luchthaven. De afbeeldingen onder 'aantal melders' geeft het aantal verschillende personen weer die de meldingen hebben gemaakt. In de cirkels staan het aantal meldingen/melders.

Aantal meldingen:

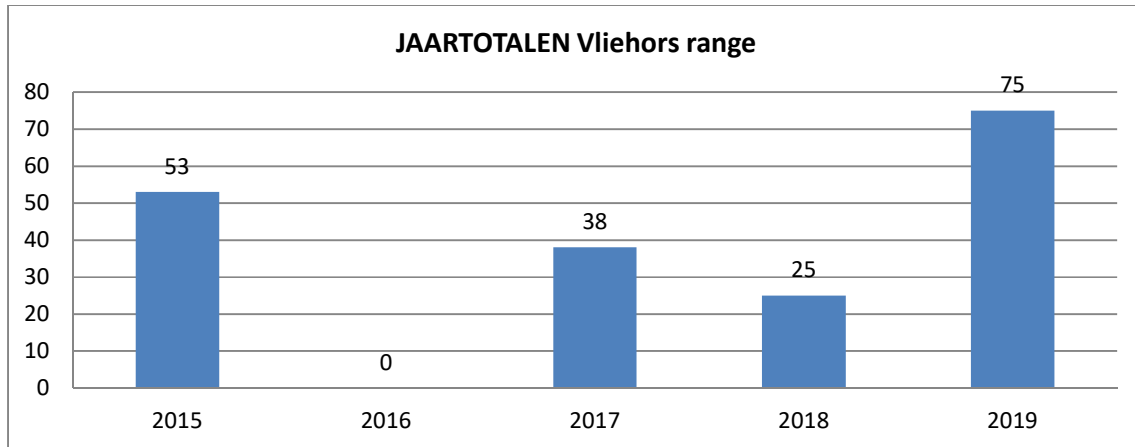
Aantal melders:

BIJLAGE J ROUTES EN LAAGVLIEGGEBIEDEN CLSK

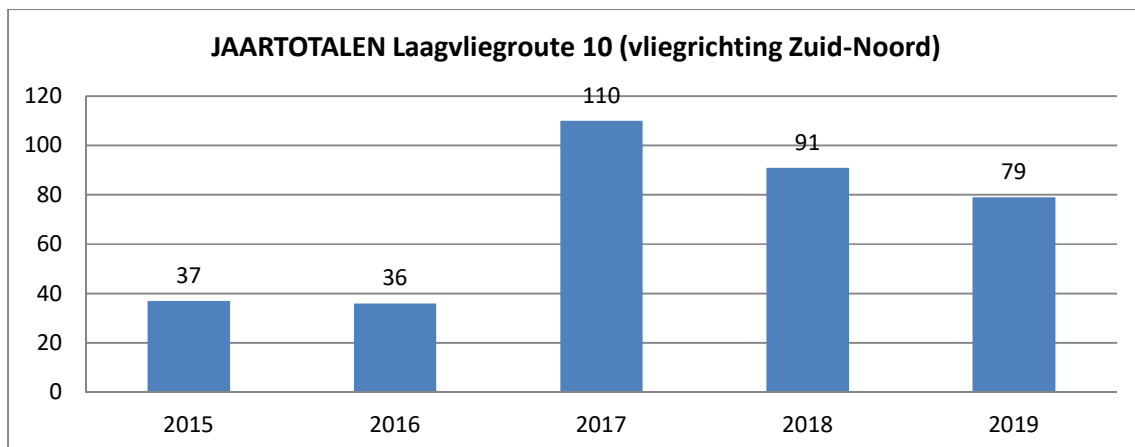
Meldingen over de Vliehors

Ten westen op het eiland Vlieland ligt het militair oefenterrein 'Vliehors'. Dit is het enige militair terrein in Nederland waar piloten van de CLSK en NAVO-partners mogen oefenen met munitie en explosieve ladingen. De meldingen die ontvangen zijn door CLSK gaan niet alleen over de vliegbewegingen, maar ook over het horen en voelen van de explosieven. Er zijn 75 meldingen ontvangen over 2019. Dit is een stijging ten opzichte van 2018 (25 meldingen).

Meldingen over de laagvliegroutes

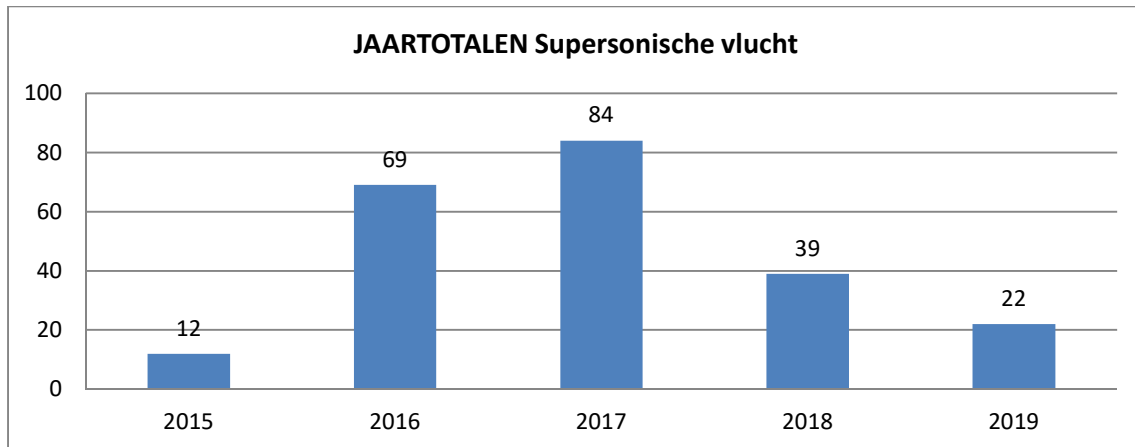
Binnen Nederland zijn wettelijk twee laagvliegroutes voor militaire jacht- en transportvliegtuigen vastgesteld. Deze zijn gelegen in Noordoost Nederland (zie kaart). Het gebruik van de westelijke route-10A (LR10A), deze wordt in zuidelijke richting gevlogen, is sinds 2002 tijdelijk opgeschort. De oostelijke route-10 (LR10) is wel in gebruik. Er zijn 79 meldingen ontvangen over 2019. Dit is een daling ten opzichte van 2018 (91 meldingen).

Meldingen over de supersonisch vluchten

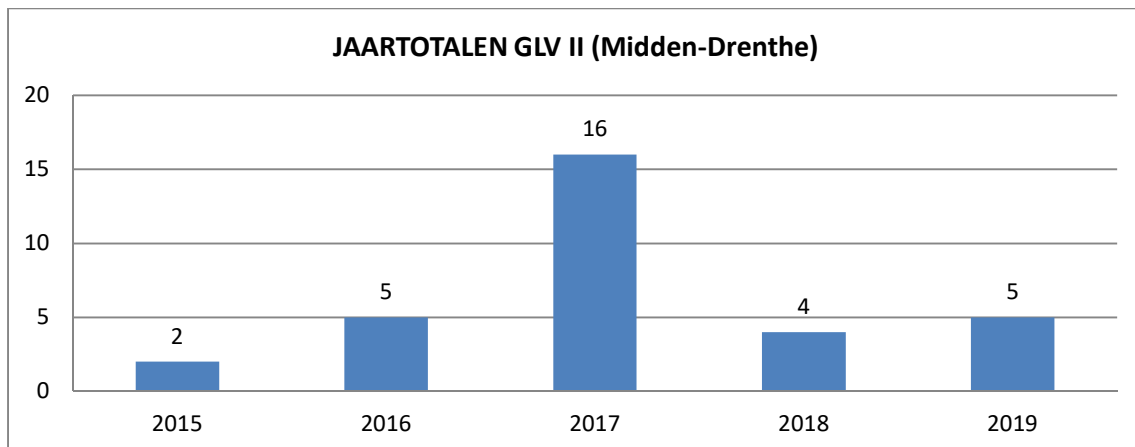
Tijdens oefeningen, controlevluchten en het verdedigen van het Nederlands luchtruim vliegen F-16's soms sneller dan het geluid. De vlieger gaat door de geluidsbarrière omdat hij op dat moment supersoon vliegt. Het doorbreken van de geluidsbarrière gaat samen met een schokgolf. Dit is op korte afstand hoorbaar, vaak als twee knallen omdat de voor- en achterkant van het vliegtuig door de geluidsbarrière gaan. Door de doorgaans korte tijd tussen de twee knallen, wordt meestal maar een doffe dreun (sonic boom) waargenomen. Er zijn vaste routes voor het uitvoeren van

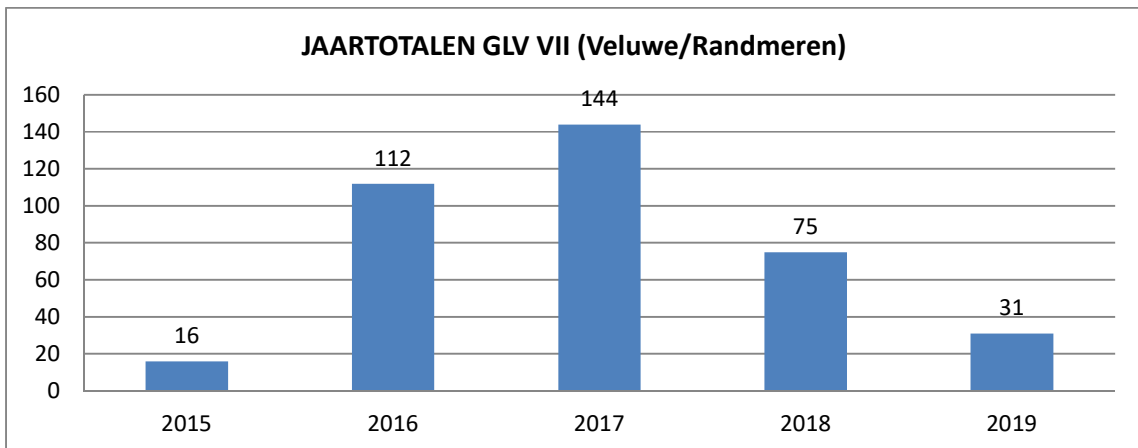
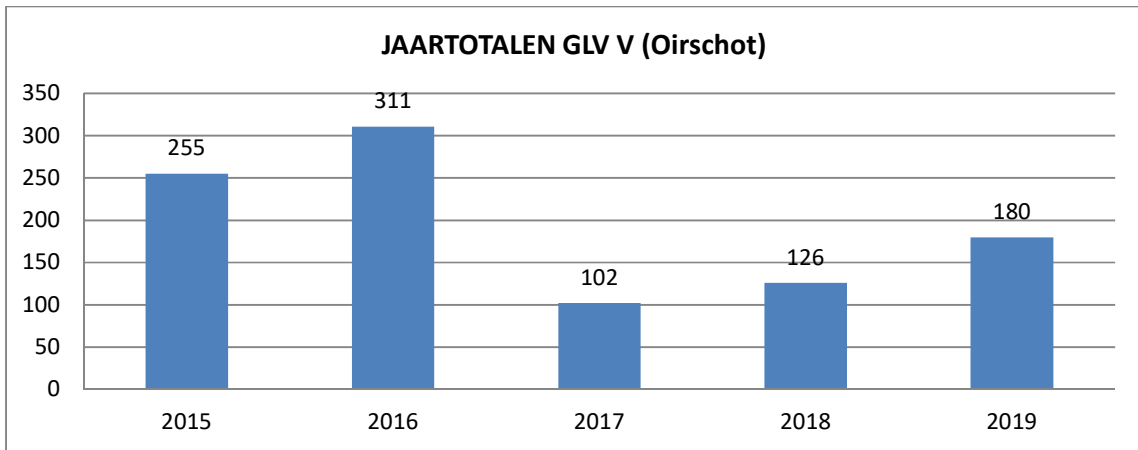
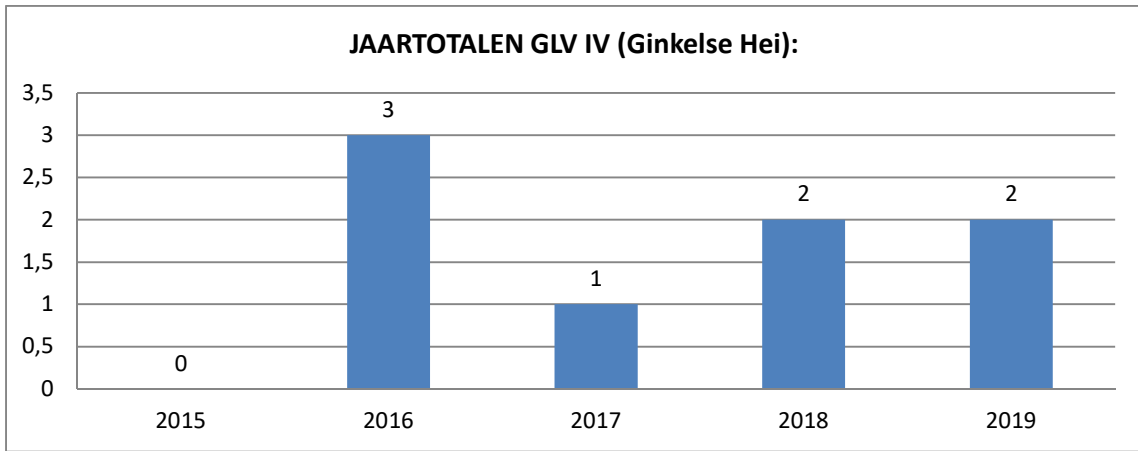
supersonisch vluchten. De routes lopen zowel boven zee als boven land (Steenbergen-Tiel). Er zijn 22 meldingen ontvangen over 2019. Dit is een daling ten opzichte van 2018 (39 meldingen). Meer informatie met betrekking tot supersonisch vluchten in het Nederlands luchtruim kunt u vinden op: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/vliegbewegingen/harde-knal-door-f-16>

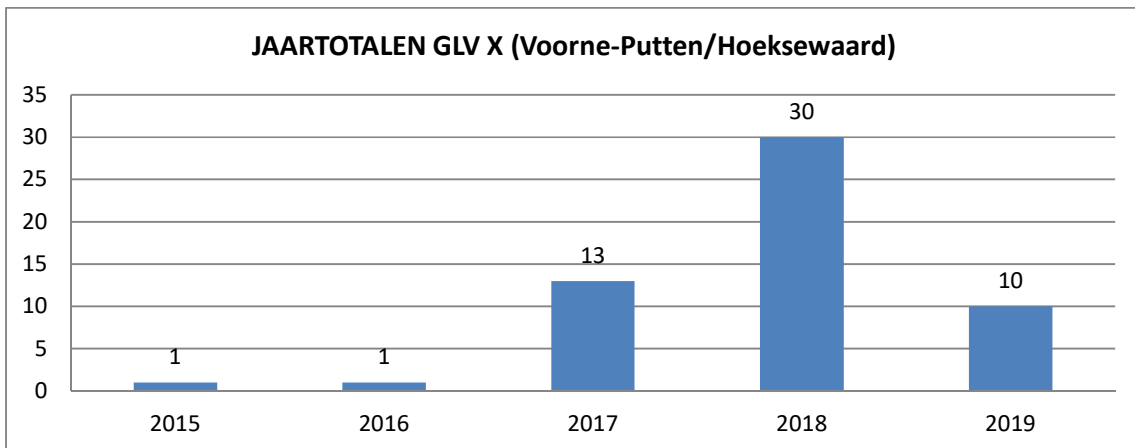
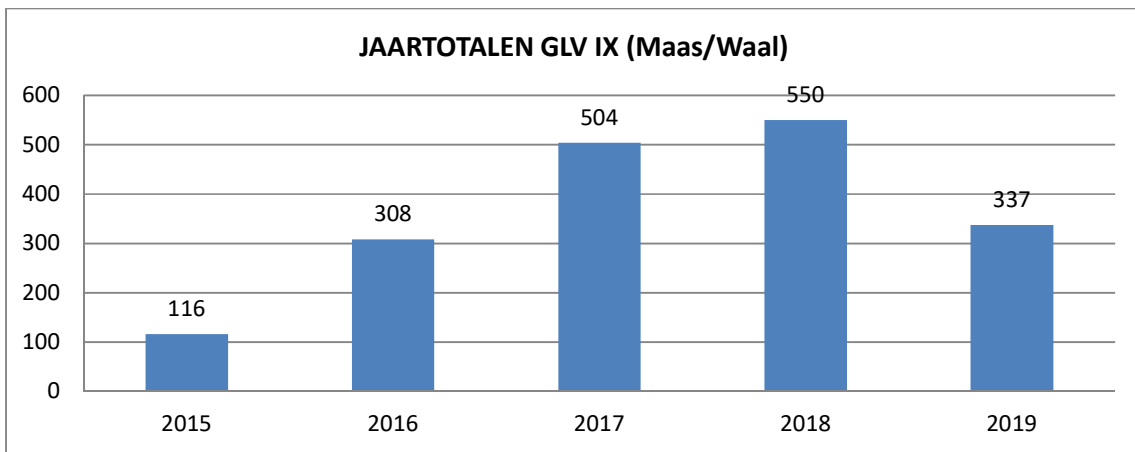
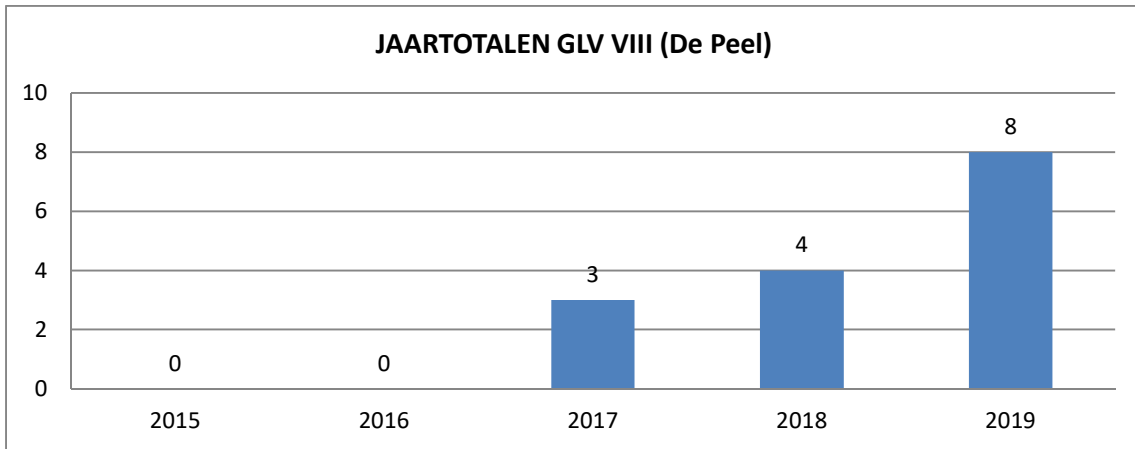

Meldingen vliegactiviteiten in laagvlieg- en oefengebieden

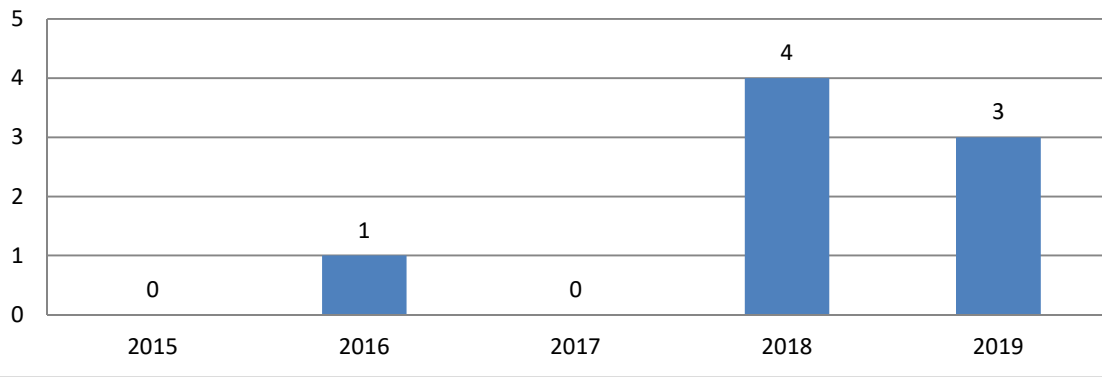
In Nederland is een aantal gebieden aangewezen als oefengebied voor laagvliegen met militaire helikopters (zie o.a. kaart). In onderstaande grafieken zijn de GLV's te zien waarbij het aantal meldingen wordt weergegeven over de afgelopen vijf jaar en waarin afgelopen jaar minimaal één melding over is ontvangen.

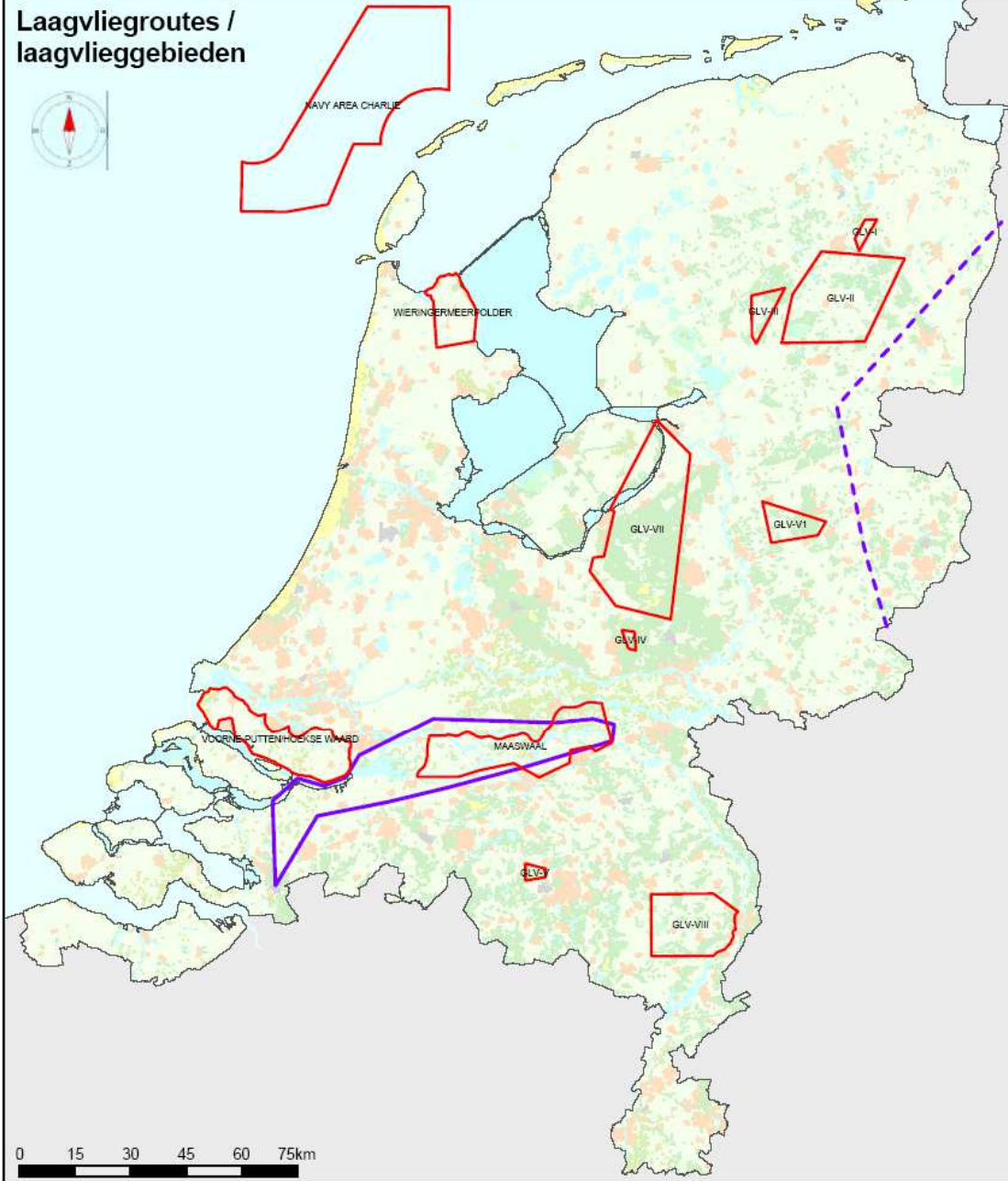

JAARTOTALEN GLV XI (Wieringermeerpolder)

Laagvliegroutes / laagvlieggebieden

- laagvliegroute straaljagers
- laagvliegroute helikopters en propellorvliegtuigen
- laagvlieggebied
- naam van laagvlieggebied

Schaal 1 : 1.500.000

Ondergrond: delen van TOP250 vector
 (c) 2001 Topografische Dienst Nederland, Emmen

Situatie per 1-1-2004

BIJLAGE K LIJST AFKORTINGEN

AWACS	Airborne Warning And Control Station
BGZR	Bureau Geluidshinder, Zonering en Rapportering
BFM	Basic Fighter Maneuvers
BS	Bestuursstaf
CAS	Close Air Support
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
COVM	Commissie Overleg en Voorlichting Milieuhygiëne
CoLua	Commando Luchtdoelartillerie
CTR	Control Zone
CVH	Crisisbeheersing-, Vredes- en Hulpverleningsoperaties
CZSK	Commando Zeestrijdkrachten
DAOG	Directie Aansturing Operationele Gereedheid
DCMR	Dienst Centraal Milieubeheer Rijnmond
DEF	Ministerie van Defensie
DGLC	Defensie Grond Luchtverdediging Commando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DRMV	Dienst Ruimte, Milieu en Vastgoed
DVD	Dienst Vastgoed Defensie
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EMVO	Elementaire Militaire Vlieger Opleiding
FAC	Forward Air Controller
FWIT	Fighter Weapon Instructor Training
GGW	Groep Geleide Wapens
GLV	Laagvlieggebied
ISAF	International Stabilisation Afghan Force
LFR	Low Flying Route
LMB	Luchtmachtbasis
LVR	Luchtvaartreglement
MKIC	Milieu Klachten en Informatie Centrale
MLT	Militair Luchtvaartterrein
MPC	Militaire Post Code
SGLS	School voor Grond/Lucht samenwerking
STAS	Staatssecretaris
STC	Staatscourant
TMA	Terminal Control Area
TRA	Temporary Reserved Airspace
VFR	Visual Flight Rules